

RAAP-NOTITIE 2252 (herziene eindversie)

Plangebied Natuurgebied Bilwijk

Gemeente Vlist

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Colofon

Opdrachtgever: Dienst Landelijk Gebied

Titel: Plangebied Natuurgebied Bilwijk, gemeente Vlist; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: herziene eindversie

Datum: juli 2007

Auteur: *drs. S. de Kruif & drs. M. Rietkerk*

Projectcode: VBDK

Bestandsnaam: N02252-VBDKa.doc

Projectleider: drs. S. de Kruif

Projectmedewerkers: niet van toepassing

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 22931

Autorisatie: drs. B. Jansen

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 0294-491 500

Leeuwendalseweg 5b

telefax: 0294-491 519

1382 LV Weesp

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 5069

1380 GB Weesp

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2007

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Dienst Landelijk Gebied heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2007 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de voorgenomen bodemingrepen voor natuurontwikkeling in de gemeente Vlist. Doel van dit onderzoek was allereerst het middels bureauonderzoek verwerven van informatie over bekende en te verwachten archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen.

In het plangebied is in 1986 bij een veldkartering aardewerk aangetroffen daterend uit de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Of deze vondsten samenhangen met het landgebruik (akkeren) of wijzen op bewoningsresten binnen het plangebied is nog onduidelijk.

Op grond van de CHS en de datering van de stroomgordels, geldt voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf het Neolithicum op de Berkenwoude stroomgordel en een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Bronstijd op de Stolwijk Beijersche stroomgordel.

De kans op het aantreffen van archeologische bewoningsresten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd (tot en met de 18e eeuw) kan niet worden uitgesloten. Op basis van de vondsten binnen het plangebied en in de omgeving, geldt een lage tot middelmatige archeologische verwachting. Vindplaatsen uit de Nieuwe tijd (vanaf de 19e eeuw) worden direct onder het maaiveld verwacht. Hiervoor geldt echter op basis van historisch kaartmateriaal een lage verwachting.

De geplande ingrepen in het plangebied reiken maximaal tot 3,1 m -NAP en vinden alleen in het zuidelijke deel plaats. De (diepte)ligging van de stroomgordels is slechts globaal bekend. Voor het plangebied wordt geadviseerd om door middel van een verkennend booronderzoek de ligging en diepteligging van de stroomgordel(s) vast te stellen (mogelijk gelegen tussen circa 4,5 en 7 m -NAP). Het vervolgonderzoek dient alleen in de zone plaats te vinden waar de bodemingrepen gepland zijn. Hierbij wordt geadviseerd om de boringen om de 50 m in drie noordzuid georiënteerde raaien verspreid over het zuidelijk deel van het plangebied te zetten.

Bewoningsresten uit de Middeleeuwen kunnen binnen het hele plangebied en daarmee binnen het gebied met de geplande ingrepen aanwezig zijn. Tevens zijn mogelijke bewoningsresten uit de Nieuwe tijd in de zuidwesthoek aanwezig.

Aangezien deze resten zich vermoedelijk aan of direct onder het maaiveld bevinden, worden de resten, indien aanwezig, bedreigd door alle geplande ingrepen. Op grond van de mogelijke aanwezigheid van bewoningsresten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd wordt ten aanzien van het plangebied ter hoogte van de op de AHN zichtbare stroomgordel en voor de zuidwesthoek vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een karterend booronderzoek met oppervlaktekartering. Het vervolgonderzoek dient alleen in de zone plaats te vinden waar de bodemingrepen gepland zijn.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek dient contact opgenomen te worden met het bevoegd gezag.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van Dienst Landelijk Gebied heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2007 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de voorgenomen bodemingrepen voor natuurontwikkeling in de gemeente Vlist. De voorgenomen bodemingrepen bestaan uit het ontgraven tot 1 m onder toekomstig waterpeil (3,10 m -NAP), het afplaggen tot toekomstig waterpeil (2,10 m -NAP) en tot 0,4 m onder toekomstig waterpeil (2,50 m -NAP). De ingrepen zullen een omvang hebben van circa 6 hectare. Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen.

1.2 Plangebied

Het plangebied (circa 26,5 ha) ligt ten zuiden van Haastrecht en ten noordoosten van Stolwijk in de Polder Bilwijk aan de Bilwijkerweg in de gemeente Vlist (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 38B van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 113.40/444.500. Het perceel staat kadastraal bekend onder gemeente Haastrecht, sectie B, nummers 535, 536, 4602 en 559. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied in gebruik als grasland.

1.3 Onderzoeksofzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd volgens de normen die gelden in de archeologische beroepsgroep c.q. de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1 (KNA).

RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), die valt onder de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>). In het kader van het Interimbeleid werkt RAAP onder de opgravingsvergunning van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) geraadpleegd.

2.2 Resultaten

Geologie en geomorfologie

Het plangebied bestaat geo(morfo)logisch gezien uit komafzettingen (Formatie van Echteld; voormalige Afzettingen van Tiel) op een afwisselende gelaagdheid van veen (Hollandveen Laagpakket; Formatie van Nieuwkoop) met kom- of oeverafzettingen (Formatie van Echteld; voormalige Afzettingen van Gorkum) op geulafzettingen (Formatie van Echteld; voormalige Afzettingen van Gorkum) (RGD, 1992: code rA2k). De top van de geulafzettingen bestaat uit zandige klei of kleilig zand en bevindt zich globaal tussen de 4,5 en 7 m -NAP bevindt (RGD, 1992).

In de zuidwesthoek van het plangebied ontbreken de geulafzettingen in de ondergrond (code rF2k). De afwisselende gelaagdheid van veen met kom- of oeverafzettingen ontbreekt in het noordelijk deel van het plangebied. Hier ligt het veen direct op de onderliggende geulafzettingen (code rA0k).

In het westelijk deel van het plangebied ontbreken de komafzettingen aan het oppervlak. Hier bevindt zich veen aan het oppervlak (RGD, 1992: codes rC2, rG2 en rC0).

De in het plangebied aanwezige afzettingen behoren grotendeels tot de stroomgordels van de Berkenwoude en de Stolwijk Beijersche (Berendsen & Stouthamer, 2001; respectievelijk stroomgordelnummer 18 en 159). De Berkenwoude was actief van circa 5200 tot 4330 voor Chr. Het hoogste voorkomen van het beddingzand van de stroomgordel van Berkenwoude bevindt zich tussen 4,5 m en 10,2(?) m -NAP (Berendsen & Stouthamer, 2001). De oeverafzettingen van deze stroomgordel liggen daarmee hoger, mogelijk tussen

3,5 m en 9,2(?) m -NAP. De Stolwijk Beijersche is jonger en was actief vanaf circa 2920 tot 1920 voor Chr.. Het hoogste voorkomen van het beddingzand van de stroomgordel van Stolwijk Beijersche bevindt zich op circa 6 m -NAP (Berendsen & Stouthamer, 2001). De oeverafzettingen van deze stroomgordel liggen daarmee hoger, mogelijk rond 5 m -NAP. Het plangebied ligt op circa 1,5 m -NAP (ANWB, 2004).

Bodem

De bodem in het plangebied bestaat voornamelijk uit weideveengronden: bosveen of eutroof broekveen (Stiboka, 1984: code pVb). Alleen in het uiterste noordoosten bestaat de bodem uit drechtvaaggronden: profielverloop 1, kalkloos (code Rv01C) en in het uiterst westen en zuiden bestaat een klein deel uit koopveengronden: bosveen of eutroof broekveen (code hVb). Verder loopt volgens de bodemkaart dwars door het plangebied een smalle, zeer duidelijke rug van de noordoosthoek naar de zuidwesthoek. Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is deze smalle rug ook zichtbaar (figuur 2). Deze verhoging wijst op de aanwezigheid van een stroomgordel in de ondergrond. In het plangebied bevinden zich echter twee stroomgordels in de ondergrond. Waarschijnlijk is een oude zijtak van de Vlist of de jongste stroomgordel (Stolwijk Beijersche) zichtbaar op de AHN.

Archeologie

Volgens de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van Zuid-Holland regio Gouwestreek & Krimpenerwaard (www.chs.zuid-holland.nl) wordt het plangebied gekenmerkt door de aanwezigheid van een stroomgordel, waarop bewoning kan voorkomen vanaf de Bronstijd of de IJzertijd of de Romeinse tijd, plaatselijk vanaf het Neolithicum.

Voor het gedeelte van het plangebied waar zich de Berkenwoude stroomgordel in de ondergrond bevindt geldt een redelijke tot grote kans op archeologische sporen. Voor het gedeelte van het plangebied waar zich de Stolwijk Beijersche stroomgordel in de ondergrond bevindt geldt een zeer hoge kans op archeologische sporen.

Alleen aan de zuidzijde van het plangebied is de kans op archeologische sporen laag.

In ARCHIS staan twee archeologische vindplaatsen geregistreerd uit het plangebied. Het betreft een inversierug (figuur 1: ARCHIS-waarnemingsnummer 106631), waarop middeleeuws aardewerk (kogelpot en Paffrath; figuur 1: ARCHIS-waarnemingsnummer 101305) is aangetroffen tijdens een veldkartering van RAAP in 1986 (Visscher, 1988). Waarschijnlijk betreft het de inversierug van de Stolwijk-Beijersche stroomgordel. In een bredere omgeving rondom het plangebied zijn tijdens deze veldkartering meer scherven aardewerk aangetroffen. Het betreffen in alle gevallen scherven uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd. Ten oosten van het plangebied zijn langs De Vlist enkele woonheuvels uit de

Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd aangetroffen (figuur 1: Monumentnummers 6426 en 6503).

Op historisch kaartmateriaal uit 1681 (Sijmons & Van Eeghen, 1990) staat in de zuidwesthoek twee gebouwen afgebeeld langs de Bergvliet, die reeds in 1681 aangelegd was. De schaal van deze kaart maakt een nauwkeurige projectie van het plangebied niet mogelijk. Op overig historisch kaartmateriaal uit 1829, 1839-1859 en 1889 (respectievelijk www.dewoonomgeving.nl; Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990; ROBAS Producties, 1989) staat geen bebouwing weergegeven in (directe omgeving van) het plangebied. Het plangebied was in gebruik als bouwland. De Bilwijkerweg was wel aanwezig.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Tijdens het bureauonderzoek dat is uitgevoerd in verband met de voorgenomen bodemingrepen in Natuurgebied Bilwijk in de gemeente Vlist zijn aanwijzingen gevonden voor mogelijke vindplaatsen in het plangebied en is een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. In het plangebied is in 1986 bij een veldkartering aardewerk aangetroffen daterend uit de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Of deze vondsten samenhangen met het landgebruik (akkeren) of wijzen op bewoningsresten binnen het plangebied is nog onduidelijk. Op basis van de AHN lijkt het waarschijnlijk samen te hangen met landgebruik.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Op grond van de CHS en de datering van de stroomgordels, geldt voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf het Neolithicum op de Berkenwoude stroomgordel en een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen vanaf de Bronstijd op de Stolwijk Beijersche stroomgordel.

Het kan gaan om relatief kleine nederzettingsterreinen (< 900 m²) waarvan de resten gezien de geologische situatie zich op een dieper (mogelijk tussen 4,5 en 7 m -NAP) gelegen niveau zullen bevinden. De bewoningsniveaus op stroomgordelafzettingen zullen zich bodemkundig kenmerken door een vegetatieniveau en ontkalking van het sediment. Daarnaast wordt houtskool en vondststrooiing (van vuursteen, natuursteen en verbrand bot) verwacht.

De kans op het aantreffen van archeologische bewoningsresten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd (tot en met de 18e eeuw) kan niet worden uitgesloten. Op basis van de op de AHN zichtbare stroomgordel, vondsten binnen het plangebied en in de omgeving, geldt een lage tot middelmatige archeologische verwachting. De resten zullen zich gezien de geologische situatie zich aan of direct onder het maaiveld op de (gerijpte) oeverafzettingen of op het veen. Mogelijk bevinden de resten zich ter hoogte van de Stolwijk Beijersche stroomgordel, maar ook daar buiten kunnen lokale bewoningsresten (bijv. terpen) aanwezig zijn. In de wijdere omgeving zijn woonheuvels (terpen) uit de Middeleeuwen aangetroffen, onder andere langs De Vlist ten oosten van het plangebied. De ligging van de stroomgordels volgens de CHS is gebaseerd op de geo(morfo)logische informatie. De ligging van de stroomgordel(s) volgens de bodemkaart en de AHN wijken hiervan af of duiden op de aanwezigheid van nog een andere stroomgordel. Op basis van

de AHN wordt verwacht dat in ieder geval een stroomgordel vanuit de noordoosthoek naar de zuidwesthoek loopt. De aanwezigheid van een stroomgordel in de ondergrond kan een betere ontwatering en/of hogere ligging van het maaiveld ten opzichte van de directe omgeving als gevolg hebben. Dit leidt tot een aantrekkelijke vestigingsplaats. De stroomgordel zelf is ook een aantrekkelijke vestigingsplaats.

De bewoningsniveaus op oeverafzettingen zullen zich bodemkundig kenmerken door een vegetatieniveau en ontkalking van het sediment. Daarnaast wordt in deze laag een waarneembare vondststrooiing verwacht en kleuring van het sediment. Bewoning op het veen vond voornamelijk plaats daar waar het veen goed ontwaterd was (bijv. in de buurt van geulen). Dit leidde tot veraarding van de top van het veen.

Vindplaatsen uit de Nieuwe tijd (vanaf de 19e eeuw) worden direct onder het maaiveld verwacht. Hiervoor geldt echter op basis van historisch kaartmateriaal een lage verwachting, behalve in de zuidwesthoek langs de Bergvliet. Hier hebben mogelijk twee gebouwen gestaan rond 1681. Mogelijk hebben deze gebouwen ook oudere voorgangers gekend of hebben een oudere oorsprong. Voor de zuidwesthoek geldt een middelmatige archeologische verwachting.

3.2 Aanbevelingen

De geplande ingrepen in het plangebied reiken maximaal tot 3,1 m -NAP en vinden alleen in het zuidelijk deel plaats. De (diepte)ligging van de stroomgordels is slechts globaal bekend. Voor het plangebied wordt geadviseerd om door middel van een verkennend booronderzoek de ligging en diepteligging van de stroomgordel(s) vast te stellen (mogelijk gelegen tussen circa 4,5 en 7 m -NAP). Het vervolgonderzoek dient alleen in de zone plaats te vinden waar de bodemingrepen gepland zijn (figuur 2 en 3). Hierbij wordt geadviseerd om de boringen om de 50 m in drie noordzuid georiënteerde raaien verspreid over het zuidelijk deel van het plangebied te zetten. De boringen dienen tot circa 3 m -Mv (circa 4,5 m -NAP) te worden gezet en 1 op de tien tot 4 m -Mv (5,5 m -NAP).

Bewoningsresten uit de Middeleeuwen kunnen binnen het hele plangebied en daarmee binnen het gebied met de geplande ingrepen aanwezig zijn. Tevens zijn mogelijke bewoningsresten uit de Nieuwe tijd in de zuidwesthoek aanwezig. Aangezien deze resten zich vermoedelijk aan of direct onder het maaiveld bevinden, worden de resten, indien aanwezig, bedreigd door alle geplande ingrepen.

Op grond van de mogelijke aanwezigheid van bewoningsresten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd wordt ten aanzien van het plangebied ter hoogte van de op de AHN zichtbare stroomgordel (figuur 2) en voor de zuidwesthoek vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een karterend booronderzoek met

oppervlaktekartering. Het vervolgonderzoek dient alleen in de zone plaats te vinden waar de bodemingrepen gepland zijn. Hierbij wordt geadviseerd om de boringen om de 25 m in één raai of 30 bij 35 m grid te zetten afhankelijk van het oppervlak en vorm van de geplande ingrepen. De boringen dienen tot circa 2 m -Mv (circa 3,5 m -NAP) te worden gezet en 1 op de tien tot 4 m -Mv (5,5 m -NAP).

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek dient contact opgenomen te worden met het bevoegd gezag.

Literatuur

- ANWB**, 2004. *Topografische atlas Zuid-Holland*, schaal 1:25.000. ANWB.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer**, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse Delta, The Netherlands*. Van Gorcum, Assen.
- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- RGD**, 1992. *Geologische Kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 38 Gorinchem West*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- ROBAS Producties**, 1989. *Historische atlas Zuid-Holland: chromotopografische kaart des rijks, schaal 1:25.000, blad 505, 1911*. Facsimile uitgave van historische kaarten. ROBAS Producties, Den IJp.
- Sijmons, A.H. & I.H. van Eeghen**, 1990. *Jacob Aertsz Colom's kaart van Holland 1681*. Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Stiboka**, 1984. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 38 West, Gorinchem*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Visscher, H.C.J.**, 1988. *De Krimpenerwaard: een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. Stichting R.A.A.P., Amsterdam.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990. *Grote historische atlas van Nederland, schaal 1:50.000; Deel 1: West-Nederland 1839-1859*. Facsimile uitgave van historische kaarten. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

- ARCHIS** ARChEologisch Informatie Systeem
- IKAW** Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
- Mv** beneden maaiveld
- RACM** Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
- ROB** Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) van de locatie 1 (Natuurgebied Bilwijk) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de CHS van Zuid-Holland; inzet: ligging in Nederland (ster).

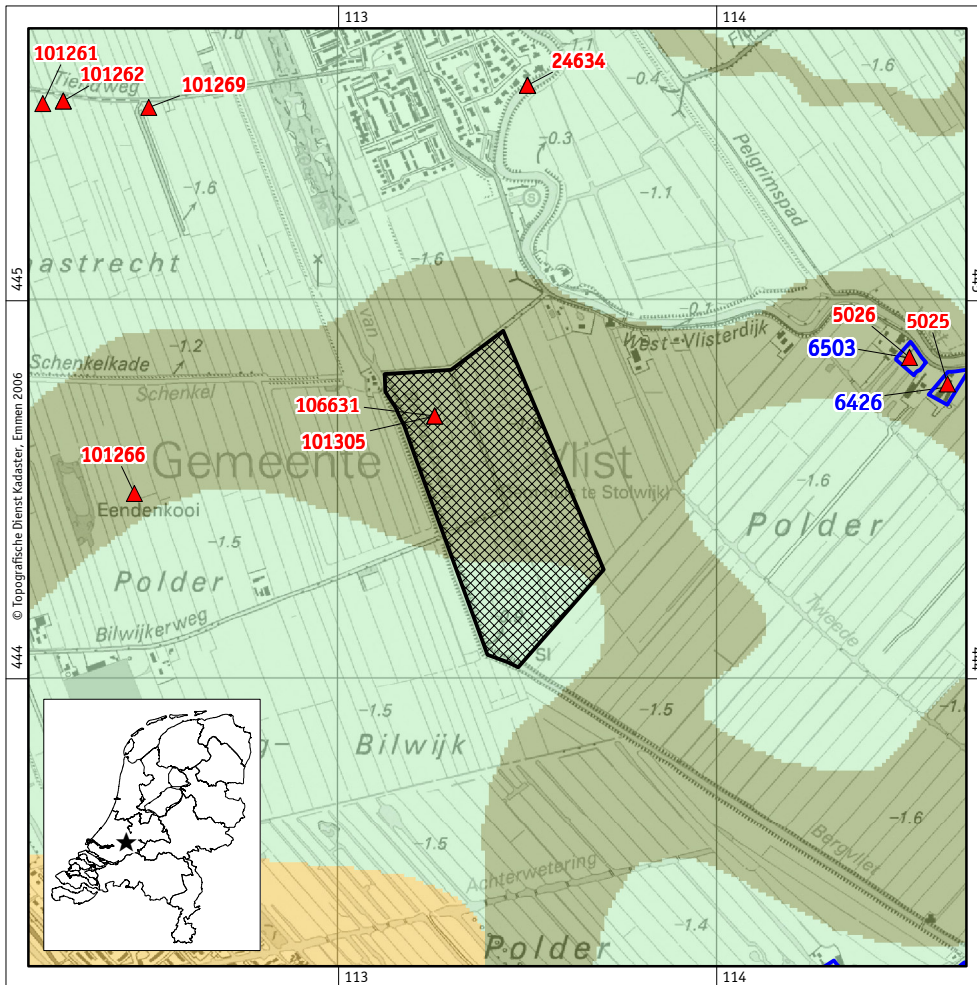
Figuur 2. Ligging van het plangebied (Natuurgebied Bilwijk) en de geplande ingrepen op de AHN.

Figuur 3. Resultaten bureauonderzoek locatie 1 (Natuurgebied Bilwijk).

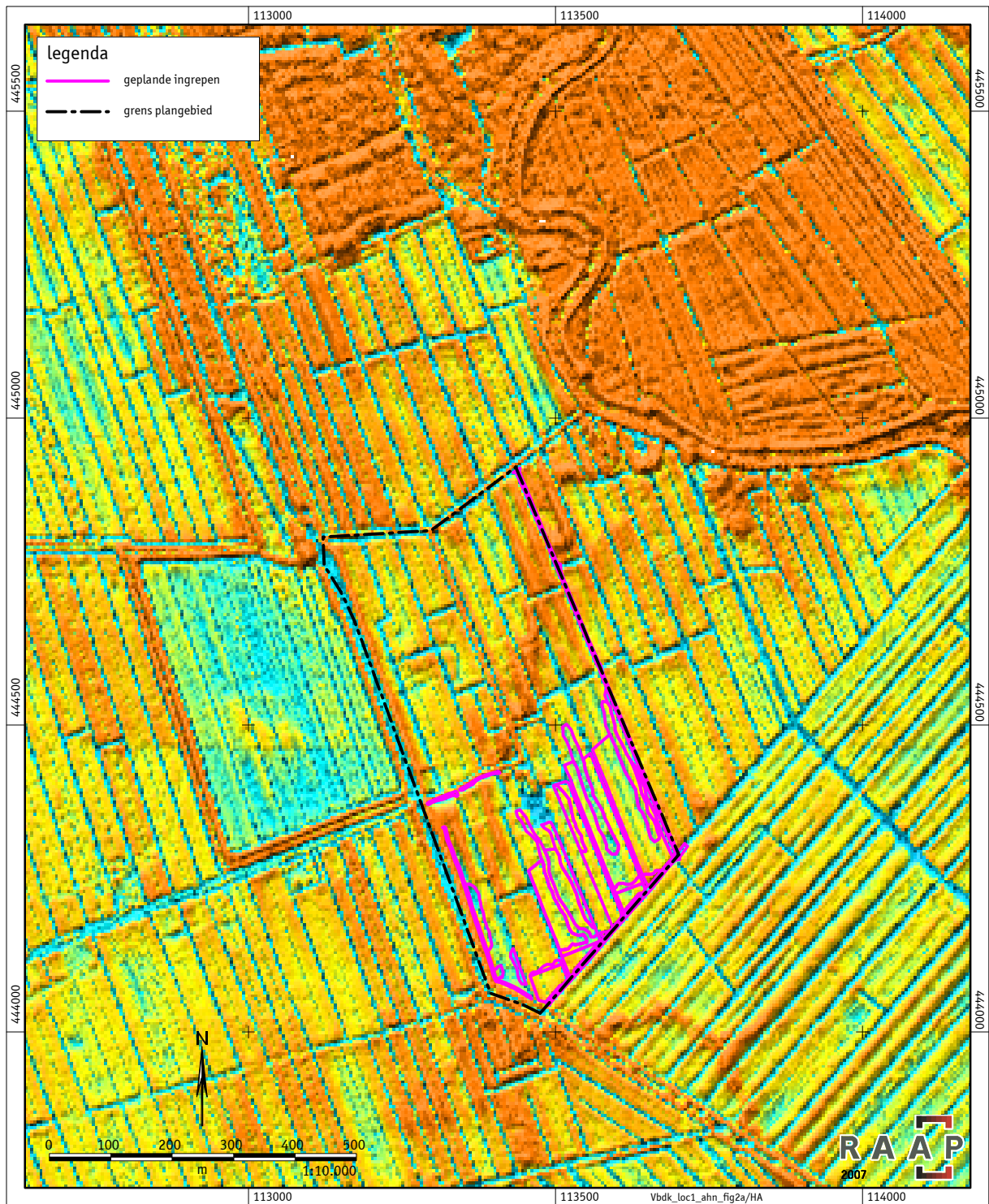
Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

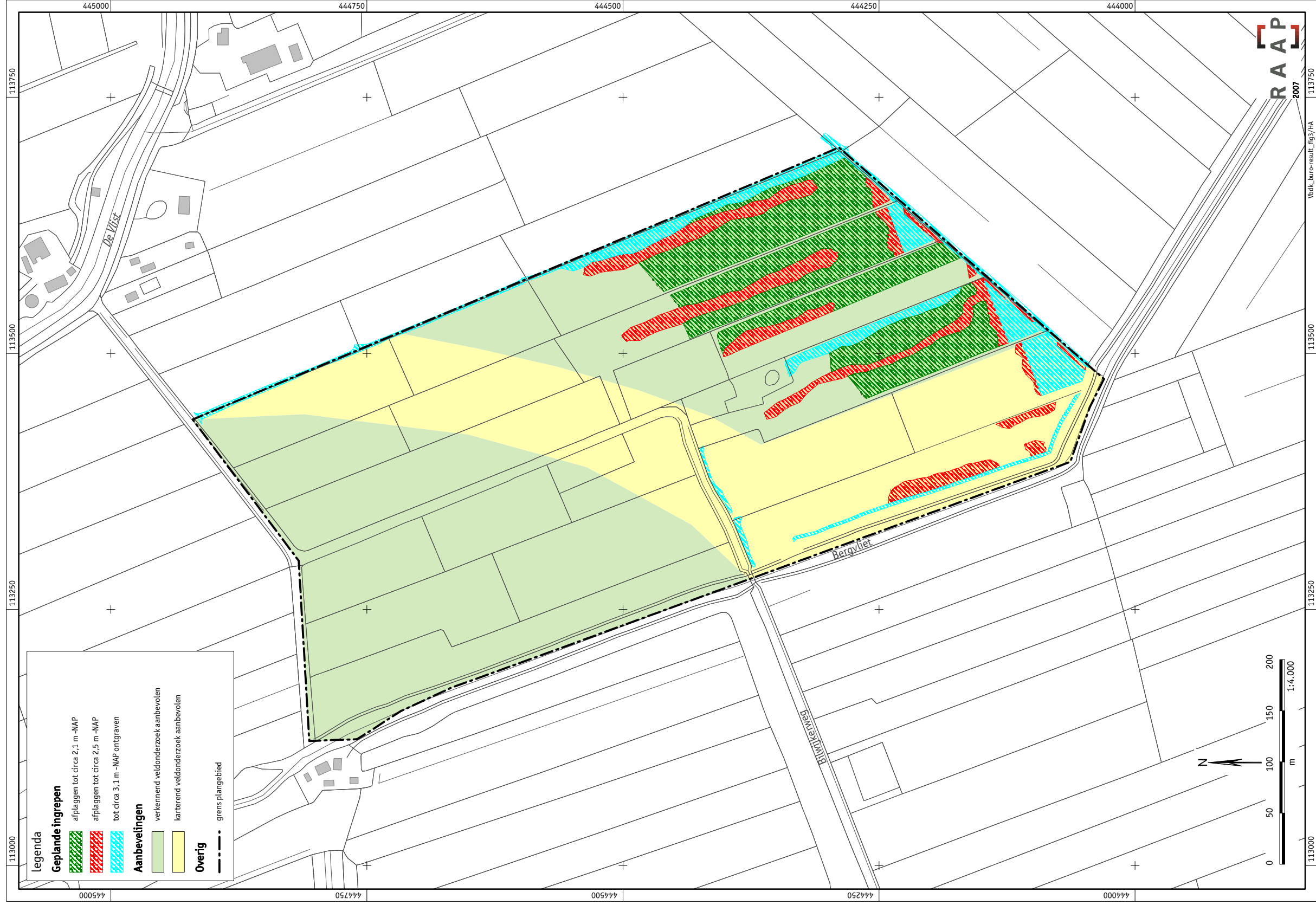
Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd), locatie 1 (Natuurgebied Bilwijk), met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de CHS van Zuid-Holland; inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Ligging van het plangebied (zwarte lijn) en de bodemingrepen (paarse lijn) op de AHN; locatie 1 (Natuurgebied Bilwijk).

Figuur 3. Resultaten bureauonderzoek locatie 1 (Natuurgebied Bilwijk).